

Kultur

Jeg liker ganske enkelt ikke den magiske realisme. Den har blitt en meget lettkjøpt og allment akseptert måte å redusere andre kulturers fremmedhet ned til et tolerabelt og elskerverdige nivå.

Orhan Pamuk i Samtiden.



Litteraturfestival

Om snau to uker åpner litteraturfestivalen som arrangeres av Stavanger Kulturhus. Et sentralt tema i år blir ytringsfrihet, og søkelyset skal rettes spesielt mot Tyrkia. Det blir også arrangert Kielland- (bildet) og Kierkegaard-seminarer under festivalen.

Skillingsboller og søndagsavis

BERGEN (Dagbladet): Hele lørdag var det skillingsboller, grillmat, aerobic, sirkus, hornmusikk, freestyle, filharmon, rulleskøyter, Sivertsen & Kråkevik, Eggum, 30 000 bergensere og solskinn hele dagen i Bergen. Og natt til søndag var det fyrverkeri med Bergens Tidendes logo lysende over Skolten. Det var større enn 17. mai.

Dermed hadde tanta på Vestlandet, Norges fjerde største avis, introdusert sin søndagsutgave og på en nesten rorende måte manifestert den nære, fysiske og synlige kontakten mellom det gamle medium og dets konsumenter. Det er beroligende og forsikrende i en tid med så mye påstått elektronisk interaktivitet mellom nye medier og deres menigheter.

Vi har nå seks søndagsaviser, og BT er for tida den eneste store distriktsavis som ligger i klassene søndag. Det er etrolig komplisert å distriktsavisen i Norge og verst på søndag. Det var ikke problemer blant andre adresserevisens søndagsutgave, BT mener nå å dekke så i si hele Bergen og Nordland med sine egne bud og med kvalitativ hjelp av et skrantende postverk.

Bergen har en vellykket søndagsavis fra for EAs (Bergens Arbeiderblad) har hatt relativt opplagsuksess, og det er delvis den som endelig har fått BT søndag på gata. Første utgave av den nye avisa er på 64 sider delt på fire legg, og en drøy halvpart av sidene er annonser. Avisa har en nyhetsdel, en med kultur og debatt, et søndagsmagasin og en del som kalles Eien-dom og bolig. Den er altså en variant av en gjengs modell i moderne europeiske hel-formataviser. En interessant nyskaping - kan bli avisens daglige side med mediestoff.

Den følger også den nye trenden i design og typografi. Bergens Tidende har arbeidet seg ut av en tendens med over-dreven bruk av visuelle virkemidler og mot en mer sober redigering og et mer delikat utseende. I en programklæring heter det at formen skal løfte budskapet fram, ikke skygge for det. Avismakerne i BT vil lage en avis på avismediets egne premisser, ikke på fjernsynets eller Internets. Også i Nygårds-gata er man på vei tilbake til røttene - og er blitt en del av det moderne, europeiske avisbildet. BT søndag er blitt en delikat avis med betypet typografi, med god redigering på sidene og fornuftig organisering av stoffet.

Det er seks år siden vi igjen fikk søndagsaviser i Norge, med Dagbladet som den første. Det har antakelig vært en skuffelse at de norske søndagsavisene ikke har vært så fyldige og med så mange legg, bilag og magasiner som de store utenlandske. Det har selvsagt med økonomi å gjøre, men også med at produktene må utvikles over tid.

Bergens Tidendes søndagsutgave virker allerede umiddelbart fyldigere enn for eksempel Aftenpostens har vært hittil.

inn
nogg

Himmelskjerm

Denne helga holdes det et seminar for framtidas ledere om tro. En rekke stortingsrepresentanter er blant innbyrderne til «Forum for tro og verdier», et nettverk for kristentopper i næringsliv og politikk. NHO og Rederiforbundet støtter tiltaket. De må gjerne møtes i Jesu navn. Vi noterer enda et frynsegode til toppen, en himmelsk fail-skjerm for unge ledere som vil opp og fram i denne verden. Sann sett forekommer det oss at det mer er i pakt med tidas lederideologi enn det kristne budskapet. Dem om det.

Dag Kullerud

Ny nøkkel til gåten Quisling

Vidkun Quisling var mer enn politiker. Han var en religionsstifter som ville bringe sannhetens lys til menneskeheten. Lyset kalte han «universismen», en helhetsslære som forklarte alt ved å etablere årsaksforhold mellom alle, absolutt alle fenomener i verden og tilværelsen.

Men læren forble en visjon, en ungdomsdrøm i skrivebordsskuffen. Det store manuskriptet han skrev på i tretti år, kom aldri til fullførelse. Lyset han ville tenne, og som han mente å ha sett selv, ble ikke til den tekst som «alle kan skjønne, og alle samle seg om». Det ble liggende i kladder og skisser, og

Essa!
Ea-å!
«Gud, det er meg.
Vidkun Quisling som
pålitt: k filosof!»
Fax
317 s Kr 268

befinner seg i dag som en manuskripthaug på Universitetsbiblioteket i Oslo.

Der har det lenge vært kjent gjennom den biografiske litteratur. Bruddstykker av universalismen er også relativt nøye analysert, blant annet av den tyske historikeren Hans-Dietrich Looch. Men hittil har ingen tatt på seg den oppgaven å gjennomgå hele papirhaugen systematisk og tekstriktig. Ikke før den norske født, nå pensjonerte nederlandske filosofiprofessor Else Margrete Barth gikk til verket, væpnet med en tung faglig ballast av den analytiske filosofis logikk og argumentasjonslære. Og, må det tilføyes, med en dyp og iverlig antipati overfor Quisling og alt hans vesen, inklusive en dårlig skjult forakt for hans stil, hans uttrykk, hans evner og hans legning - samt for hans røtter i tysk romantisk filosofi.

En fest

Resultatet er en fest å lese. Det gnistrer og lyner av disse sidene. Leseren blir vitne til et formidabelt oppgjør mellom to tradisjoner i filosofi; en; dertil mellom en profesjonell og en dilettant, mellom en skarpskodd feminist og en gammeldags mann, mellom en klartenkende rasjonalist og en grumset schopenhauaner. Kort sagt: Her tennes et fyrverkeri av iltert lys mot obskurantismens nattemørke.

Det sier seg selv at Quisling skytes sønder og sammen. Og stort sett med overbevisende effekt. Når det gjelder hans forhold til moderne fysikk, burde nok eksekutoren ha lest mer enn bare fragmentene på UB. Også på et par andre punkter blir ildgivningen i heftigste laget, tatt i betraktning at det er uferdige kladder, ikke trykte tekster, det siktes mot. Håndskrevne notater krever atskillig kildekritikk, og Barth er ikke helt støvverken i datering eller tyding av håndskriften. Likevel, det meste treffer. Det blir i alle fall ikke mye tilbake av «universalismen».

Noe egentlig nytt er ikke dette. Den biografiske litteraturen har for lengst fastslått at Quisling aldri nærmet seg noen faglig, enn si vitenskapelig, standard som tenker. Det er



QUISLING: Vår forståelse av ham er økt.

for så vidt heller ikke riktig, som Barth har kommet i skade for å fremholde, at biografene har utropt universalismen til et stort verk. Personlig har jeg anslått det til atskillig mindre av omfang og snevrere av betydning enn hun kommer til. I alle fall, det er ikke filosofi i noen gyldig forstand, det Quisling bedrev, bare amatørmessige forsøk som ikke ble til noen «lære».

Dualist

Men hvordan og på hvilken måte Quisling kom til kort, det belyses nå på en overbevisende måte av Barth. Som den første trenger hun inn i selve Quislings tenkemåte, de intellektuelle mønstre som hans språk og tanke beveger seg langs. Og her etablerer hun Quisling ettertrykkelig som dualist, nærmest tvangstenkelig de dualist. Enhver gjenstand er egentlig «to»; de to er bestandig en «motsetning», og motsetningen er av en slik art at den aldri kan forsvares med argumenter eller tilnærmes gjennom gradsbetraktninger. Det blir kamp til det siste mellom de to, «hellig krig», om det riktig gjelder.

Analysen av dette quislingske tankeverktøy utgjør høydepunktet i boka, og leverer et verdifullt, jeg vil si fra nå av helt nødvendig utgangspunkt for enhver som vil beskjefliget seg med mannen og hans mentalitet.

Men selv om den språkfilosofiske avkledding gjør Quisling liten og «ynkelig», blir han ikke derfor uinteressant. For samtidig som Barth kvister ham ned, bygger hun ham opp og setter ham inn i de europeiske sammenhenger på en måte som en norsk idéhistoriker knapt ville være kvalifisert for. Først bakover: Hun leter iverdig og med slående resultat etter Quislings kilder i eldre litteratur, fra Augustin til Luther og Hegel. Derne til siden: Hun fellter Quisling inn i det 20. århundres europeiske tankebevegelser, noe som etablerer vår merkelige landsmann som åndsfrø av betydeligheter som Carl Schmitt og Max Scheler, med ytterligere paralleller til mange, mange andre. Flere, etter min vurdering, enn det er grunnlag for i det faktisk-biografiske. Det blir en del losaktige sammenføyninger her, for eksempel mellom Quisling og Wilhelm Reich, som må leses som en roman mer enn som en analyse.

Sykelig

Barths allmenngjøring av Quisling går som regel mot høyre, mot fascis-

men og deromkring. Der er hun god, for der har hun overblikket. Hun forsøker også å sette ham inn i en mer generell, totalitar kontekst, samtidig som hun prøver å gjøre hans tenkemåte til en typisk «medløperlogikk», altså disponert for landssvik. Men her setter både materialet og kvalifikasjonene en grense. Hun har ikke trengt ned i Quislings politiske forfatterskap, kjenner ikke hans arbeider og mangler bakgrunn for vurderingene. Undertittelen «Quisling som politisk filosof» er derfor ikke velvalgt. Det er og blir hans erkjennefilosofi det gjelder.

Men det er sannelig ikke lite! Hvordan han tenkte om de dypeste, de mest grunnleggende ting, det er selvfølgelig av betydning for å forstå mannen, selv om det nok burde balanseres mot andre uttrykk - hans skjønnlitterære tekster blant annet. Barth kommer ut fra universalismemanuskriptene til at dualistiske tvangstenkingen hos Quisling er sykkelig - om ikke i medisinsk forstand, så i hvert fall i forhold til tenke- og resonneringsevne. Vi sitter tilbake med den konklusjon at en som ser verden så svart-hvitt som han, blir en farlig mann - hvis han altså reiser seg fra skrivebordet og går ut som politiker.

Tragedie

Konkret viser undersøkelsen at Quislings dualisme kan ha vært en forutsetning for den antisemittisme han utviklet i tidsrommet 1935-1938. Tanken om verden som behersket av to og bare to prinsipper; det nordiske mot det jødiske, som gjennomtrenger ham fra da av, forfølges og varieres med en stedighet som vi først nå får det intellektuelle grunnlaget for å forstå. Det skyldes dualismen, den gjennomgripende struktur i selve tenkemåten, som gjør at Quisling ikke makter å holde sin egen forstand i tøyler.

At han ved å ta opp antisemittismen kom til å slå vrak på sin ungdoms universalisme, med dens visjoner om at verdensånden skal ta bolig i oss alle og gjøre verden til ett, det gjør ikke mannens tragedie mindre. Eller, som Barth ville si, det blottlegger dualismens farer desto mer.

Med denne nøkkelen har Else Barth åpnet nye sider av Quislings gåtefulle personlighet og økt vår forståelse av mannen.

Hans Fredrik Dahl